

Texel is de Reede

‘Op een zonnige voorjaarsdag fiets ik over de Hoge Berg, vanuit Den Burg naar Oudeschild. In Den Burg herken ik het middeleeuwse stratenpatroon. Langs het Schilderend is elke woning anders. Op de groene weiden met kolken liggen de schapen met hun pasgeboren lammetjes in de luwte van de tuunwal. De zon schijnt fel en laat alles bloeien. Het wollige landschap met de vele soorten bloemen en planten voelt warm aan. Verscholen in dit landschap ligt de begraafplaats van de Georgiërs, die herinnert aan een roerige tijd. Nu is het een oase van rust. Tussen de bosjes, schapenboeten en stolpboerderijen door zie ik in de verte de Waddenzee. Ik stel mij voor hoe daar grote zeilschepen lagen te wachten op oostenwind. Bevoorradingscheepjes gingen af en aan met watertonnen. Nu tekent de dijk zich sterk af tegen de horizon. De molen draait en maalt zijn graan. Brakenstein ligt er vredig bij. Konijnen springen er vrolijk rond, kinderen spelen met de pomp van de Wezenputten. De schelpen knisperen onder mijn fietsbanden en kleuren ze wit als ik via het Skillepaadje Oudeschild bereik. Binnen de kleinschaligheid van het Jeneverbuurtje lijkt de tijd stil te staan. De woningen langs De Ruyterstraat zijn ook allemaal anders. Dan even hard doortrappen om de huidige dijk over te komen. Dat was vroeger wel anders. Toen lag die vlak voor de huizen en vanaf de verdieping keek je zo het water op. In de oude haven liggen historische schepen. Met de loodsbatter ‘Texelstroom’ ga ik zeilen op het wad. Buiten de haven worden met veel inspanning de zeilen strak gehesen. Als de motor uit is, hoor ik alleen nog de wind, het klotsende water tegen de boot en de aanwijzingen van de schipper. Het idee dat hier zoveel wrakken met kostbare lading onder het zand liggen, maakt mij nieuwsgierig. Weer aan wal ga ik naar Kaap Skil om die onderwaterwereld te ontdekken.’

Eric Hercules, wethouder gemeente Texel, juni 2017

Visie

Reede van Texel speerpunt als kerngebied

Texel is ontstaan door de keileembult uit de late ijstijd die wij nu de ‘Hoge Berg’ noemen. De Hoge Berg, het gebied tussen Den Burg en Oudeschild, maakt met de haven en de Waddenzee deel uit van De Reede van Texel. Dit kerngebied is het speerpunt van deze visie. De geschiedenis en de ruimtelijke kwaliteit van het Hoge Berg gebied en de Reede hebben een hoog onderscheidend vermogen. Niet alleen voor Texel: het is erfgoed van nationaal belang.

Ons erfgoed en cultuurhistorie zie je overal terug. In archeologie, landschapsstructuren en monumenten. Deze zijn terug te vinden in de beschrijving van de kernwaarden. Het zijn sporen die hun herkomst vinden in andere werelddelen en zelfs in mondiale geschiedenissen.

Langs de kust zijn verschillende verdedigingswerken, bunkers en forten aangelegd. Tijdens de WOII werd het eiland een onderdeel van de Atlantikwall. De verdedigingslinie langs de westkust van Europa tijdens de Duitse bezetting in WOII. Aanvankelijk leek Texel dankzij de geïsoleerde ligging te ontsnappen aan het oorlogsgeweld. De Georgische muiterij, in april 1945, zorgde echter voor een grimmig einde. Op Texel werd nog weken hevig gevochten toen de rest van Nederland al was bevrijd. Sporen van die veldslag zijn nu nog te vinden op het eiland en in de herinneringen van vele Texelaars. Hét momentum om deze geschiedenis zichtbaar te houden. Binnen het kerngebied ligt de oude commandopost ‘Texla’, van waaruit de Georgische muiterij werd gecoördineerd. De Georgische slachtoffers liggen begraven op de Hoge Berg.

De Reede van Texel was voor zeegaande schepen in de 16de, 17de en 18de eeuw een belangrijke ankerplaats. In de luwte van de Hoge Berg lagen ze te wachten op gunstige wind en werden bevoorradad vanuit Oudeschild. De schepen vervoerden internationale lading de wereld over. De thuishaven was Amsterdam, Hoorn of Enkhuizen. Door stormen en ondiepten vergingen schepen in

dit gebied. Nu liggen de wrakken als tijds capsules verborgen onder de zeebodem. De inspanningen van Texelse amateurarcheologen van Duikclub Texel om het gebied te blijven monitoren geven vroegtijdig inzicht in de bedreigingen en kansen voor dit erfgoed.

Land en water in dit gebied hebben elkaar bestaansrecht gegeven. Het is in haar verschijningsvorm zowel het meest kansrijke als het meest kwetsbare gebied van Texel.

Kwetsbaar door de beperkte omvang van het gebied en de economische druk. Bij nieuwe ontwikkelingen is de bescherming van de kernwaarden een voorwaarde.

Kansrijk als inspiratiebron voor toekomstige ontwikkelingen. Landschapselementen als *tuunwallen*, kolken, stolpen en boeten, schapen en het wollige landschap spreken tot de verbeelding. De bouwwijze is typerend sober en doelmatig en werd gebouwd naar de geest van de plek. Dit kwam voort uit tradities, de omgeving, materiaal wat voorhanden was of het klimaat. Men deed wat logisch was. In schapenboeten en stolpen zijn soms scheepsmasten in de constructie hergebruikt. Inzet op onderhoud en reparatie past hierbij en voorkomt grootschalige restauraties.

Oudeschild is het schakelpunt tussen land en water, de dijk een fysieke en visuele scheiding. De oude dijkresten die zijn gevonden bij de opgraving en werkzaamheden aan de huidige dijk dateren uit het midden van de 14de eeuw. Ze herinneren aan het verleden en de binding tussen land en zee. Vondsten uit het palmhoutwrak, zoals 'de jurk', worden in Kaap Skil geëxposeerd. Het is de plek om te vertellen over dit erfgoed en deze geschiedenis.

Het monumentale Brakenstein is eveneens een gebouw in het gebied met een rijke historie. Het 'witte portaal' afkomstig uit het pand — nu in onderdelen opgeslagen in Kaap Skil — heeft deze waardevolle geschiedenis in zich. Het portaal is een onderdeel van het decor waarin Nederland als zeevarende natie in de 17de en 18de eeuw een rol speelde.

Passende ontwerpen, erfgoed als inspiratie

Duurzame en kwalitatieve ontwikkelingen zijn nodig om dit kwetsbare gebied te behouden voor de toekomst. Door initiatiefnemers actief te stimuleren om met verantwoorde ontwerpen te komen, die passen in dit gebied en de kernwaarden respecteren, benutten we de potentie en beschermen we het erfgoed. Erfgoed als inspiratie voor de toekomst.

De Texel Principes zijn het gereedschap om ervoor te zorgen dat 'passend op de plek' wordt ontworpen. Dit kan bereikt worden door bij nieuwbouw en verbouw voort te zetten op lokale bouwtradities, bijvoorbeeld; sober en doelmatig bouwen met hergebruik van (lokale) materialen. Dit stimuleert het ambacht in gebruik en uitvoering. Om ervoor te zorgen dat de principes bij ontwikkelingen in de gebieden worden betrokken, is een actieve marketing, voorlichting en educatie nodig. Voor ontwerpers, bouwers, ondernemers, maar ook voor bewoners, scholieren en bezoekers.

De Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (CRK) geeft dit gebied extra aandacht door, vooruitlopend op de omgevingswet, het omgevingsplan en de nieuwe welstandsnota, over alle activiteiten met een ruimtelijke component te adviseren. Met als doel de kansen, kwaliteiten en kwetsbaarheden inzichtelijk te maken.

De Reede op de kaart

Het educatieprogramma 'De boom vertelt', voor leerlingen van de groepen 1 tot en met 4 (en het lesprogramma van de hogere klassen) over de geschiedenis van Texel, wordt doorontwikkeld en uitgebreid. Door samenwerking met fondsenwerfers en het genereren van gelden kan een actief programma worden ontwikkeld dat het erfgoed van de Reede van Texel op de kaart zet voor bezoekers en bewoners.

Texelse Kernwaarden

Rust en ruimte

Ruimte is de drager van de landschappelijke identiteit van het eiland en vindt zijn vertaling in open landschap, zichtlijnen en vergezichten. Rust is enerzijds een afgeleide van de kernwaarde ruimte, immers hoe meer ruimte hoe meer rust. Anderzijds wordt rust ook beïnvloed door infrastructuur en activiteiten.

Rijkdom aan natuur en cultuurlandschappen

Het Texelse landschap is uniek door haar verscheidenheid en kwaliteiten. De rijkdom van de natuurgebieden en van het cultuurland vormt een belangrijke aantrekkingskracht voor toeristen en bewoners. De cultuurhistorische waarden zijn belangrijk om de beleving van Texel te waarborgen.

Grote afwisseling in landschappen en landgebruiksvormen

Op ons eiland zijn zeven landschapstypen te onderscheiden. Ze vertonen een samenhang in historie en traditie, schaal, bebouwing, structuur en sfeer, en in grondgebruik. Het is van groot belang dat de verschillende landschappen hun typerende karakter blijven behouden en zich onderling blijven onderscheiden.

De Texelse identiteit

Texelaars zijn trots op hun eiland en hun identiteit. De Texelse identiteit wordt in sterke mate bepaald door de verbondenheid van Texelaars met hun eiland en met elkaar. De eilandeconomie met zijn gevarieerde kleinschalige bedrijvigheid, gastvrijheid en de hoge mate van dienstverlening en veiligheid maken Texel tot een uniek eiland. Om zich blijvend te onderscheiden van andere bestemmingen is voor Texel het Texels eigen van grote waarde. Dat vertaalt zich ook in producten van het eiland.

Het specifieke eilandkarakter

Texelaars zijn eilanders. Ze hebben een eigen cultuur, mentaliteit en identiteit en onderscheiden zich daardoor van de 'overkanters'. Door de eilandpositie hebben de Texelaars een grote mate van zelfstandigheid ontwikkeld en willen ze autonoom blijven.

Nachtelijke duisternis

Het aanschouwen van een donkere, heldere sterrenhemel bij nacht. Liefst met de daarbij behorende stilte zoals die in de natuur is te vinden. Dat kan op Texel. De aandacht voor duisternis als kwaliteit van de leefomgeving wordt in grote mate ingegeven door ontwikkelingen die een bedreiging vormen voor donkere nachten. Het terugbrengen van overbodig en hinderlijk kunstlicht is daarom belangrijk.

Maritieme monumenten

Het maritieme verleden van Texel is belangrijk cultureel erfgoed. Op het land en in het water zijn volop sporen te vinden die verwijzen naar een boeiende geschiedenis. De visserij, de Reede van Texel, VOC, de Schans, loodswezen, walvisvaart, Tweede Wereldoorlog en de jutterij.

Texel Principes

De combinatie erfgoed en Texel Principes versterken het landschap. Het Texelse erfgoed heeft een authenticiteit die bescherming en ontwikkeling nodig heeft. Door het te gebruiken als inspiratiebron en er kwaliteit aan toe te voegen kan op een duurzame manier wordt voortgebouwd met deze traditie. Dit past bij de cultuur (bouwhistorie), de mensen en het klimaat (**vertrek vanuit de natuur en landschap**). Daarvoor is ontwerp kwaliteit nodig. De Texel Principes bieden voldoende handvatten om hiermee aan de slag te gaan.

Wanneer we ons ontdoen van de rommel komt de kwaliteit weer in het zicht en wordt duidelijk van waaruit we verder kunnen en moeten (**ruim op en haal oerkwaliteit weer boven**).

In de ontwerpfase start de zoektocht naar lokale materialen, kleuren en oplossingen. Ga uit van sober en doelmatig. Werk met ambachtslieden en kies voor methoden van het eiland (**ga voor echt Texels en Texels eigen**).

Afhankelijk van de plek zijn er andere lokale gebruiken. Boerderijen in de polder zijn anders dan op het Oude Land van Texel. Er werd gebouwd wat op dat moment nodig was met materialen die op dat moment voorhanden waren. Seriematige oplossingen zijn schaars op Texel; alles is maatwerk. Houd deze diversiteit in stand. Zorg voor kleine deelopdrachten en zoek verschillende oplossingen die op elkaar aansluiten. Ze mogen er allemaal zijn (**koester eenheid in diversiteit**).

Dorpen met historische kernen en monumenten worden aantrekkelijk bevonden door bewoners en bezoekers. De uitstraling zit in de diversiteit, in combinatie met kwaliteit en detaillering. Ambachtelijk gemaakte gevelstenen, kozijnen en boeiboorden tonen deze schoonheid. We houden deze schoonheid in stand door bij nieuwe ontwikkelingen maatwerk door ambachtslieden te laten uitvoeren (**koppel schoonheid aan schoonheid**).

De duurzaamheid van monumenten wordt vergroot door aanpassingen uit te voeren in dezelfde kwaliteit als de bestaande bouw. Niet zozeer historiserend bouwen; ook een moderne invulling kan versterkend werken voor het bestaande, authentieke pand. Is de aanpassing van tijdelijke aard, maak deze dan ook omkeerbaar, zodat het uitgangspunt — de ruimte en oerkwaliteit van de basis — beleefbaar blijft. Zo blijft Texel interessant in alle seizoenen (**beweeg mee met de seizoenen**).

Kenmerkende landschapselementen zoals boeten en tuunwallen zijn typisch en zouden niet zijn ontstaan als we het pionieren hadden opgegeven. Het recyclen van materialen zoals angespoeld hout en het bouwen passend bij het klimaat zoals daken die zijn bestand tegen veel wind, is ingebakken in onze cultuurhistorie.

Het ondernemerschap en de eigenwijsheid van de Texelaar is terug te vinden in; alles zelf willen doen en het Texels eigen. In het verleden heeft dit meermaals geleid tot inventieve oplossingen. De zilte aardappel, de Sumwing en de Pulskor zijn voorbeelden. Steeds dienden de locatie en de geest van de plek (genius loci) als leidend uitgangspunt (**blijf jutten, pionieren en innoveren**).

Doelen en uitvoeringsprogramma

1. Erfgoed als inspiratie voor de versterking van Texelse identiteit en imago.

2. Borging van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening.

Erfgoed in bepaalde gebieden wordt door grootschalige ontwikkelingen bedreigd. Dit vraagt om bescherming die wordt vastgelegd in het omgevingsplan en in de welstandskaat. In ons erfgoed is het verleden af te lezen. Je kijkt terug in de tijd. Gebouwen of gebruiken die ontstonden, hadden een reden. Cultuurhistorie gaat daarover en vindt zijn realiteit in het ruimtelijk beleid. Het gaat over tastbare archeologische, bouwkundige en historisch-geografische resten uit het verleden. Ook de verhalende geschiedenis ervan. Verhalen verbinden en geven de mens een plek waar die zich thuis voelt.

Actie 1: Cultuurhistorische verkenning kerngebieden opstellen.

3. Herbestemming van monumentale gebouwen voor instandhouding in de toekomst.

Soms verliezen monumentale gebouwen het gebruik waarvoor ze zijn gebouwd. Deze vrijkomende gebouwen vragen om nieuwe gebruiksvormen, zodat ze in stand gehouden kunnen worden. Daarvoor is maatwerk nodig.

Actie 2: Begeleiden eigenaren van erfgoed.

4. Voortzetten en interpreteren van lokale bouwtradities en gebruiken naar eigentijdse toepassingen.

Hoewel er niet een typische bouwtraditie voor Texel lijkt te gelden, is wel een aantal gebruiken typerend. De bouwwijze op Texel is veelal sober en doelmatig en materialen die voorhanden zijn worden hergebruikt. Daarnaast staat men open voor ideeën van de 'overkant'.

Actie 3: Inventariseren Texelse kenmerken bij monumenten.

Actie 4: Onderzoek naar Texelse bouwtraditie voor de toekomst. 'Zo bouwt Texel.'

5. Behouden en versterken diversiteit van Texelse monumenten in hun karakteristieke landschappelijke of bebouwde context.

De gemeente heeft de mogelijkheid om objecten aan te wijzen als gemeentelijk monument. Door een aanwijzingsbeleid te maken en onderhoud te stimuleren (met subsidies) houden we deze objecten in stand. De lijst geeft inzicht in een rijke verscheidenheid van de historie van Texel.

Actie 5: Opstellen en uitvoeren aanwijzingsprogramma.

Actie 6: Aanpassen subsidieregeling gemeentelijke monumenten.

Actie 7: Stichting dorpsherstel en de Lieuw uitnodigen contact eigenaren monumenten te onderhouden.

Actie 8: Onderzoek naar andere financieringsmogelijkheden voor behoud erfgoed.

Actie 2.1: Begeleiden eigenaren van erfgoed.

Actie 9: Opstellen onderhouds- en restauratierichtlijn monumenten.

Actie 10: Instandhouding gemeentelijke monumenten vastleggen in verordening.

6. Beschermen archeologische vindplaatsen op land en onder water.

Nieuw archeologisch beleid voor de Waddenzee anticipeert op verzanding en erosie van de Waddenzee en geeft handvatten om het erfgoed te beschermen tegen menselijk handelen.

Actie 11: Opstellen archeologische waardenkaart Waddenzee en maritiem archeologiebeleid.

Actie 12: Opbouwen en actueel houden van een inventarisatiekaart en database van de Texelse waterbodem.

Actie 13: Selectie/de-selectie gemeentelijke vindplaatsen/wrakken en het opstellen instandhoudingsplan gemeentelijke vindplaatsen.

Actie 14: Onderzoek naar mogelijkheid tot het opzetten van een gemeentelijk transitie-depot.

Actie 15: Voor uitvoering taak archeologie aansluiten bij archeologische dienst West-Friesland.

7. Texel op de kaart als erfgoedrijk eiland.

We zetten Texel neer als erfgoedrijk eiland, waarbij we vooral het gebied de Reede van Texel, Oudeschild, het Hoge Berg gebied en Den Burg als speerpunt benoemen. Dit biedt landelijk de meeste potentie en belevingswaarden ten aanzien van de geschiedenis van de Gouden Eeuw. De attractieve waarde van het eiland stijgt; een gebied met een rijke historie biedt een prettige leefomgeving.

Actie 16: Marketing; Texel op de kaart als erfgoedrijk eiland met hoogtepunt 'Reede van Texel'.

8. Kennis van de bijzondere diversiteit van het erfgoed vergroten bij bewoners.

Een prettige leefomgeving wordt mede bepaald door de cultuurhistorie die leesbaar is in het landschap. Voor bewoners en bezoekers is het van belang hiervan kennis te nemen, dit te koesteren en te beschermen.

Actie 17: Informatiepagina over erfgoed opbouwen met Stichting Dorpsherstel.

Actie 18: Mede organiseren tweemaaljaarlijks erfgoedplatform.

Actie 19: Actualiseren lesmateriaal Erfgoedprogramma scholieren.

Actie 20: Lokale media berichten over geschiedenis van Texel.

Actie 21: Aandacht genereren voor archeologiedagen.

9. Zichtbaar maken en/of houden van erfgoedsporen in het landschap.

In het Texelse landschap zijn veel waardevolle landschapselementen aangelegd door de mens. In het Hoge Berg gebied is dit goed te ervaren. De gemeente is trots op de vele paadjes, het regelmatig uitgevoerde onderhoud en gebruik ervan. De instandhouding ervan gebeurt door Natuurmonumenten, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, eigenaren en stichtingen als De Lieuwe Texel en Stichting Dorpsherstel Texel. Musea en stichtingen richten zich op de ontwikkeling en het stimuleren van de beleving van het gebied. Individueel maken veel mensen gebruik van de fiets- en wandelpaden. Dit zorgt voor actieve natuur- en landschapsbeleving van het eiland.

Actie 22: Onderzoeken of en hoe Brakenstein als bezoekerscentrum kan functioneren.

Actie 23: Onderzoek mogelijke restauratie en expositie 'Witte Portaal'.

Actie 24: Onderzoeken of en hoe barakken op de Schans te herbouwen.

Actie 25: Opstellen bouwhistorisch onderzoek.